

Minnesanteckningar

**T i l l h ö r
Henrik Isaksson**

Jag har en tid funderat på att sätta ihop ett litet kompendium jag kan ge till framtida elever om hur hieroglyfer fungerar. Hur jag än har letat, har jag nämligen inte hittat något bra på svenska, och det är ju visat att inlärning på modersmålet är enklare än främmande språk. Framför allt finns det inget vettigt material på svenska som är korrekt och kan användas för nybörjare. Kanske man skulle skriva något till grundskolan också? Där undervisar de om Egyptisk historia, men det är oftast felaktigt och totalt bristfälligt?

Hieroglyfer

Frågan är bara var man skall börja. Naturligtvis kräver läsandet av hieroglyfer djup kunskap i det fornegyptiska språket, men även en person utan kunskap i språket alls, kan läsa och förstå en del, tack vare att många tecken är piktogram.

Det finns runt 6000 hieroglyfer, men de flesta tillkom under sen Ptolemeisk tid, och under de klassiska epokerna användes runt 700 tecken. Även om namnet är grekiskt och betyder helig skrift, så beror det namnet troligare på grekernas okunskap om tecknen och tro på deras magiska egenskaper. Det man inte begrep och som var mystiskt antog man var magiskt. Skriften var från början nästan helt och hållet piktogram, och då var den oftast lättare att läsa (även om det finns undantag, som de mystiska tecknen i de äldsta delarna av Hathors tempel i Dendera). Så småningom utvecklades konsonantskriften och med tiden blev det mer invecklat.

Ibland står ett tecken för ett ljud, ibland för flera ljud och ibland är det en bild av en faktisk sak. Det kan vara samma tecken som står både för ett ljud och ett föremål, eller en association med ett föremål, ett så kallat ideogram. Det kan vara sådant som kärlek, som avbildades med ett hjärta. Gudar kan avbildas som de ser ut, eller omskrivas. Ex Hathor som betyder Horus hus skrevs ofta som en fyrkant med Horusfalken i och ett extra "rum" uppe i ena hörnet.

Stundtals är tecknet en markering för att beskriva arten av det skrivna. En slags ändelse, eller determinativ. Det kan vara att en sak, eller ett namn, är i feminin , eller att ett namn är en stad . Man får komma ihåg att eftersom de mest använde konsonanter, var det annars väldigt svårt att förstå vad som avsågs. Ett talande exempel skulle vara om jag skrev kl. Det skulle kunna stå för ord som kal, kul, kula, kyla och en del andra ord ni säkert själva kommer på.

Vissa tecken i kombination betyder något helt annat än varje enskilt tecken. Exempelvis betyder en planta och ett bi "konung över övre och nedre Egypten". Eller som betyder Dendera

Sedan kan skriften skrivas åt vilket håll som helst, utom nerifrån och upp, men alla djur och sådant tittar alltid mot textens riktning, om det går åt höger eller vänster. Det går alltså ganska lätt att begripa hur den skall läsas. Vanligast är

att på sten skrev man uppifrån och ner och i papyrus åt vänster eller höger eller fram och tillbaka.

Nu är det dags att lära sig tecknen. De här tabellerna är en början:

Lj ud	T ecken	Lj ud	T ecken	Ord el liknande	tecken	Fj ärran land	
A		A		Feminin		Moder	
B		Ä		Rep		Plural	ooo III
C		Ö		Vattenfall		Vän, bror	
D				1		Katt, gåva	
E				10		Mumie	
F				100		Döden	
G				1000		Han som bär ritalboken	
H				10.000		J uver, ko	
I				100.000			
J				1.000.000			
K				Binda			
L				Stor			
M				Horus öga			
N				½, ögonvita			
O				Öga			
P				Stadsnamn			
Q				Himlen			
R				Ankh, sandal			
S				Dj edpelaren			
T				Kvinna			
U				Öken,			
V							
X							
Y							
Z							
Å							

Här är fler tecken j ag måste lära ut:

aAbBcCdDeEfFgGhHi I kKl L mMnNoOpPqQrRs
 StTuUvVx Xy Yz Zå Å ä Ä 1! 2" 3# 4 ¤ 5%6&
 7/8(9) O=+?` <>1! 2" 3# 4 ¤ 5%6&7/8(9
) O= +?`q QwWe Er R t T y Y u Ui I o Op P
 å Å äA sS d Df Fg Gh Hy Y u Ui I o Op På Å ä
 A sS d Df Fg Gh Hj Jk Kl L äÄ ' * <>z Z x Xc
 Cv V Bn NmM,; .: _ § ½1! 2" 3# 4 ¤ 5%6&
 7 / 8 (9) O = + ? ` q Q w W e E r R t T y Y u U i I o
 O p P å Å ä A s S d D f F g G h H j J k K l L ö Ö ä Ä ' * <
 > z Z x c C v V b B n N m M, ; . : _ § ½ 1 ! 2 " 3 # 4 ¤ 5
 % 6 & 7 / 8 (9) O = + ? ` q Q w W e E r R t T y Y u U i I
 o O p P å Å â A s S d D f F g G h H j J k K l L ö Ö ä Ä ' * < > z
 Z x X c C v V b B n N m M, ; . : _

Jag antar att hieroglyfer i sig inte leder någonstans, men hur förklarar man en kultur som den fornegyptiska på ett lättbegripligt sätt. Fornegypten existerade i 3000 år. Det är en oerhört lång tidsrymd och naturligtvis genomgick landet flera olika perioder och skeenden. Dessutom trodde inte egyptierna på en sanning. Tvärt om var det bättre om det fanns flera versioner av samma sak. Alltså hade man flera (oftast lokala) skapelseberättelser och flera solgudar och flera funktioner till samma gud. Desto mer, desto bättre. Fast för oss verkar det hela naturligtvis bara som kaos.

Historien

Den första samlade framställningen av Egyptens historia är förvirrad och nedskriven av greken Heródotos på 400-talet f.kr.

Den egyptiska prästen Manétho har däremot samlat en lista på Egyptens härskare, indelad i de 30 dynastier som härskat över Egypten. Manétho bygger på bevarade inhemska källor - även officiella dokument - och är därför en mycket trovärdig källa. Vissa av de 30 dynastierna har regerat samtidigt, under de tider Egypten varit splittrat.

Omkring 5000 f.Kr började lantbrukskulturer längs med Nilen bygga städer (perioden benämnd Bagari). Varje stad blev en självständig statsstat. Mellan 4000 f.kr och 3000 f.Kr samlades Övre Egypten till ett kungarike, och Nedre till ett annat (perioderna Nagada I & II). Övre Egypten är de södra högländerna och Nildalen. Nedre Egypten är de norra träskmarkerna i Nildeltat.

Kung Menes enade enligt legenderna ca 3000 f.Kr båda kungarikena till ett rike. Sedan hans tid och fortsättningsvis bar farao titeln kung av Övre och Nedre Egypten. Menes betyder dock bara grundaren och den troliga enaren var nog Narmer (se den berömda sminkpaletten dedikerad till Hathor).

<u>Dynasti</u>	<u>T idperiod</u>	<u>Berömda faraoner</u>	<u>Vad hände</u>
1 - 2	-2770 f Kr	Menes, Narmer	Egypten enades
3 - 6	2770-2270 (Gamla riket)	Keops (Kufu), Kefren, Mykerinos	Pyramiderna byggdes. Huvudstad Memphis
7 - 10	2270-2060 (första mellan- perioden)		Länsherrarna bröt sönder Egypten i län, och många olika länsherrar utropade sig till farao.
11 - 12	2060-1788 (Mellersta riket)	Senuseret III	Huvudstad blev T hebe (Luxor)
13 - 17	1888-1580 (andra mellan- perioden)		Hyksosfolket erövrade Egypten. Enligt teori J udarna.
18 - 20	1580-1069 (Nya riket. Egypten som stormakt. Guldålder)	T hotmes, Hatschepsut, Echnaton, T hutankhamon, Ramses II	Egypten fritt från Hyksos. Aton-dyrkan en kort tid. Egypten erövrar stora delar av mellanöstern. Huvudstad Memphis.
21 - 24	1069-747 (tredj e mellan- perioden)		Utländska härskare från Libyen mm.
25 - 31	747-332 (sentiden)		Blanda annat härskare från Etiopien.
	332-30 (Ptolemeisk tid)	Alexander den store, Ptolemaios I-XV, Kleopatra VII	Greker styrde landet. Kulturell högtid med biblioteket i Alexandria och den berömda Kleopatra.
	535 e Kr		Isistemplet i Philae stängs. Slut på Egyptiska religionen.

Mytologin

Som sagt var "fler versioner är bättre än en". Till skillnad från grekisk eller romersk mytologi, är inte egyptisk mytologi ett sammanhängande system. Innan Egypten enades bestod det av sju självständiga stadsstater. Varje stad hade sin egen skyddsgud eller skyddsgudinna, samt några mindre gudar. Bland de tidigaste gudomarna man har belagt är fruktbarhetsgudarna Min och Hathor.

Efter enandet av landet, lånade städerna gudar av varandra, men gudarnas mytologiska roll varierade mellan städerna. Därför kan det vara mer givande att jämföra de stora städernas mytologier med varandra, än att göra en klassisk gudaupptäckning, man så ofta ser i andra böcker.

Mytologierna utvecklades också under landets historia. Det är skillnad på Gamla rikets, Mellersta rikets, Nya rikets och Sentidens teologi, också inom en och samma stad. De flesta städer har två sorters myter: en skapelsemyt och myten om hur solen hotar försvinna. De här myterna finns i ett otal olika varianter, som ibland skiljer sig extremt från varandra. Dock blev rikets mest inflytelserika städer också de som påverkade de andra städernas mytologi mest.

Gamla och Mellersta riket

Kulten av gudarna var faraos angelägenhet, för att världsordningen (Maat) skulle upprätthållas. Tempelen sågs som "gudens boning", men inte en plats där vanligt folk skulle samlas för att tillbe gudomen. Faraos tur var att tala till gudarna och ofta riktade vanligt folk istället sina böner och offer till faraon, så att han i sin tur kunde förmedla begäran till gudarna. Eftersom inte faraon kunde närvara överallt i alla tempel i riket, utförde ett särskilt prästerskap uppgifterna i faraos ställe.

De viktigaste gudarna i Gamla riket var Re och Horus. Re och Ra är olika vokaliseringar av samma namn. Den viktigaste guden i Mellersta riket var sammanslagningen Amon-Re.

Ursprungligen kunde bara faraon hoppas på evigt liv. I Mellersta riket började gravinskriftningar och sarkofagmålningar med texter ur Dödsboken (eller Boken för att färdas/gå mellan världar) göra det möjligt också för vanligt folk att hoppas på ett evigt liv.

Nya riket

En tydlig tendens under Nya riket var att en viss gud sågs som evig, ofattbar och de andra gudarnas upphov - en slags monoteistisk tendens. Sådana synsätt kom till uttryck såväl kring Amon, Aton och Osiris. Prästerskapets kulturella uppgifter sågs inte längre avhängiga faraon, och det kunde blossa upp maktkamper. Det finns en tydlig betoning av att människor får evigt liv på moraliska grunder, inte enbart pga. rätt sorts gravgåvor och dödsböcker.

Sentiden

Den officiella kulten fortsatte även efter Nya rikets slut, men från och med sentiden förekommer även böner som vanligt folk själva brukade be till sin gud. Det var vanligt att en enkel egyptisk medborgare utvalde en viss gud som sin skyddsgud, och bad regelbundet till denna. Skrivare valde Thoth, bönder vegetationsgudar som Hapi osv.

Ptolemeisk (Grekisk) tid

Grekerna var toleranta mot den egyptiska religionen och identifierade de egyptiska gudarna med de grekiska. Exempel; Neith med Pallas Athene och Hathor med Afrodite. Under grekisk tid sammansmälte Ptahs heliga tjur Apis med Osiris och den grekiska Zeus till guden Serapis. Grekerna identifierade Thoth med Hermes och på 200-talet eKr skrevs några texter i Thoth-Hermes namn under författarnamnet Hermes Trismegistos.

Romerska tiden

Genom att Isismyterna spreds till hela medelhavsvärlden under romersk tid, kom myten om Isis, Osiris, Set (som identifierades med den onda guden Typhon) och Horus att bli kända i hela Romarriket. Det är nu Isis uppfattas som den stora, panteistiska gudinnan inom vilken, och genom vilken, hela världsalldet och alla gudar existerar.

De olika städernas lokalgudar:

Som jag skrev är det mer givande att räkna upp gudarna i förhållande till de städer de tillbads i. Då får man med de olika former och förhållande de hade. Dessutom sätts de i förhållande till olika skapelseberättelser. Jag skall försöka reda ut den här härva, utan att överförenkla som alla andra gudauppställningar gör.

Staden Eileithyiaspolis: Stadens skyddsgudinna var gammagudinnan Nechbet, som beskyddade hela Övre Egypten. Andra gudinnor avbildades ofta med en "gamperuk".

Nedre Egypten: Ormgudinnan Wadjet eller Uto beskyddade Nedre Egypten och papyrusvassen, på samma sätt som Nechbet beskyddade Övre Egypten.

Staden Kom-Ombos: Denna stads skyddsgud var krokodilguden Sobek, som i slutet av Gamla riket identifierades med Re. God medicingud med helande avföring. Hälsar solen med ett gap varje morgon.

Staden Saïs: Skyddsgudinnan var Neith, krigs och vishetsgudinnan. Enligt teologerna i Saïs var hon skapargudinnan, som med sitt ord frambringade världsalldet. Hon födde solguden Re. Den onda ormen Apophis kom till när hon spottade. Hon kunde ta sig gestalt som Methyer - en kosmisk ko med solskiva mellan hornen. Under Gamla riket uppfattades hon som hustru till Chnum.

Staden Esna och ön Elefantine vid Assuan: Vädursguden Chnum (se Saïs) som skapade människorna på en drej skiva och kontrollerade Nilens översvämningar. I slutet av Gamla riket identifierad med Re, Amun, Schu och Horus och var gudinnan Neiths make.

Staden Letopolis: Skyddsguden var Mechenti-irti, himmelsguden vars ögon är solen och månen. När Egypten enades ca 300 fKr identifierades Mechenti-irti med Riksguden Horus eller Harachte, som han kallades i sin funktion att skydda farao. An accepterade så småningom Sais skapelseberättelse och Mechenti-irti/Horus sågs som Neits son.

Staden Dendera: Skyddsgudinnan var Hathor, vredens, berusningens, skönhetens, sexualitetens och musikens gudinna. En himmelsk ko med solskiva mellan hornen. Vackrast av alla gudinnor. Enligt Denderas teologer var hon mor till Horus, och hade ingen make. Under Nya riket accepterade man staden Edfus syn att hon var Horus Gemål, och det förekom en gång om året att Hathorstatys från Dendera fördes med kultisk båt till Horustemplet i Edfu. Hathortemplets källarkryptor är äldsta bevarade tempeldelarna.

Staden Edfu: Skyddsguden var Horus eller Harachte. An är falkguden, men också den befingade solskivan, som det enade rikets skyddsgud, som tar boning i den regerande farao. Enligt Edfus teologer är Horus skaparguden, som i gestalt av en falk landade på en flytande torv-ö på urhavet Nun, och sedan skapade allt. Hathor är Horus gemål.

Staden On, även kallad Heliopolis: Mycket viktig teologi! Skyddsguden är Re, solguden. I slutet av Gamla riket identifierades Re med skaparguden Atum. I den färdigutvecklade Heliopolistiska teologin är den uppgående solen, skaraben Chepri, densamme som Horus under namnet Harachte. En av Res aspekter, medan Atum är Re under aspekten den nedgående solen.

Skapelsemyten berättar att i begynnelsen fanns urhavet Nun, ur vilket en pyramidformad kulle höjde sig, på vilken skaparguden Atum satt. Ur honom föddes gudaparet Shu (atmosfären) och Tefnut (dagg och dimma, men även lejongudinna), antingen ur Atums spottloska eller genom att Atum onanerade. Tefnut blev genom Shus försorg mor till gudaparet Geb (jord) och Nut (himlen). Nut blev genom Geb's försorg mor till Isis, Siris, Set och Neftys, och skulle ha fött ännu fler om inte faderguden Shu tyckte att Geb och Nut haft tillräckligt med sex och skilde dem åt. Sedan dess skiljer Shu (atmosfären) Geb (jorden) och Nut (himlen) åt. Under Nya riket var en levande tjur - Menvis - en uppenbarelseform av Re.

Staden Thebe: Mycket viktig teologi! Staden Thebes skyddsgud är vindguden Amon (den alltid närvarande, men förborgade), som var gift med gamgudinnan Mut, med vilken han fick sonen Chonsu (månens gud). I den äldsta thebiska skapelseberättelsen lade jordguden Geb ett gåsägg ur vilket Amon föddes i gässkepnad och skapade allt. Tidvis skilde man på Amons mumifierade skepnad "chat med Ka" i Thebe och den levande Amon Opets Ba i Luxor.

Under Mellersta riket sammanslogs Amon med Re och blev solgud (Amon-Re). Hathor betraktas som Amons dotter och Res öga (solen), som vid ett tillfälle blev drucken och aggressiv, övergav sin vanliga bana, svedde jorden, lämnade jorden i mörker osv. Till slut söp Thoth henne berusad, hon kunde infångas och återfördes till Amon-Re.

Först under Nya riket övertog Thoth skapelseberättelsen från Hermopolis. Under Nya riket uppfattades Amon som en transcendent höggud högt över och bortom alla andra gudar, och det finns en tendens att betrakta Amon som den oskapade skaparguden, bortom människans föreställningsförmåga.

Staden Memphis: De äldsta gudarna i Memphis var falck- och döds-guden Sokaris, jordguden Thoth (som personifierar den fruktbara myllan som Nilens översvämningar lämnar kvar efter sig), nilguden Hapi samt skaparguden Ptah. Thoth identifierades de båda första med Ptah, som var stadens skyddsgud. Ptahs hustru var den krigiska lejon-gudinnan Sechemet. Deras son var lotusblommans och väldoftens gud Nefertem. Skapelsen ägde rum genom att Ptah uttalade ett antal skapelseord. Dessa personifierades och blev: Shu, Thoth, Geb, Nut, Isis, Osiris, Set och Neftys.

Under det Nya riket betraktade Memphis teologer Shu som son till Re-Harachte. Från denna tid förekommer den levande tjuren Apis som en uppenbarelseform av Ptah.

Staden Hermopolis: Denna stads skyddsgud var skrivkonstens och vishetens gud, Thoth, som visade sig i skepnad av en ibis, en babian (vild djur som hyllar solen på morgonen genom skrålade) eller månen. Thoth tjänstgör som protokollförare vid Osiris domstol i underjorden.

Den gamla skapelseberättelsen från Hermopolis berättar att att det i begynnelsen fanns fyra par urgudar och urgudinnor: Nun, Naunet (urhavet), Huh, Hauet (oändligheten), Kuk, Kauket (mörkret), samt Amon och Amaunet (det osynliga). Ur dessa urdjur steg gryningens ö och en lotusblomma som öppnade sina kronblad. Inne i den satt barnet solguden. Denna skapelseberättelse exporterades till Amons stad Thoth under Nya riket.

Staden Luxor: Staden stod under Amon Opets (den levande Amons) beskydd. Efter Nya rikets tid är en egen skapelseberättelse från Luxor känd. Den fruktbara myllans gud Thoth, som stiger ur Nilens översvämningssvatten och befann sig i Opets tempel i Luxor, formade ur urhavet Nun de åtta urgudarna Amon, Amaunet, Nun, Naunet, huh, Hauet, Kuk och Kauket. De kallas "Irtos bar", och ur-ormen Irto ses här som en uppenbarelseform för Amon, den äldsta av urgudarna. Liksom i den Hermopolitiska skapelseberättelsen växer en lotus under dessa åtta gudars beskydd och Re kläcks ur lotusen. Amon, under aspekten Kematef, ger urgudarna evig vila efter detta värv.

Staden Koptos: Skyddsguden är jordguden Geb. En mindre gud i denna stad är vegetations och fruktbarhetsguden Min, som är utrustad med en gigantisk fallos. Skapelseberättelsen från Koptos: Ur-ormen Irto slingrade sig i begynnelsen. Med sitt slingrande frambringades "benu-materia (urj ord)" r vilken gyt tj a och jordguden Geb föddes. Geb formade världsal tet r gyt tj an.

Thoth: Skyddsguden var Onuris, solgudens medhjälpare. I en version av solkatastrofmyten, eller Hathors rymning, var Onuris den som hittade Res försvunna öga. Under Nya riket kom han att identifieras med Thoth och Shu.

Abydos och Busiris: I båda städerna var Osiris skyddsgud, som ansågs vara en förhistorisk härskare över Egypten (kan vara sant!) Hans skalle förvarades i Abydos och hans ryggrad i Busiris. Osiris hustru var hans syster Isis. Deras son var Horus. I vissa av städerna skilde man på Osiris son Horus, som kallades Harpokrates, och solguden Horus, som kallades Harachte, eller Re-Harachte i kombination med Re och då som beskyddande över farao. I vissa städer är alla Horus identiska. Den levande farao ses också som Horus på jorden.

Ursprungligen var Osiris en vegetationsgd: skördens gud som dog, sörjdes av sin hustru, men hämnades av sin son, och fick nytt liv i underjorden. Under Gamla och Mellersta rikets förlopp kom han att bli dödsguden som dömer i underjorden AnDuat, men också en manifestation av den döde farao. Under Nya riket förekommer, i likhet med Amon-teologin, en panteistisk Osiris-teologi, där hela världalltet och alla gudar är delar av den kosmiske Osiris. Det var under Nya Riket som Osiris bror Set ensidigt utmålades som Osiris onde mördare, efter tidigare även haft uppbyggande egenskaper. Osiris var också Orions stjärnbild och Aduat sades ligga i den stjärnbilden och i underjorden. Gizas pyramider är placerade i enlighet med Orions bälte.

Kynopolis: Skyddsguden var schakalguden Anubis som skyddade gravplatserna från plundrare och onda andar. Anubis tjänstgjorde också vid Osiris domstol i underjorden, då själen vägs på en våg och jämförs med Maats rättvisefjäder.

Ökendistriktet: Guden Set som beskyddade dessa båda distrikt var från början en ökengud med monsterhuvud, tapirhuvud eller åsnegestalt. Han sågs som skaparen av farliga ting, som ormar och skorpioner, och han förknippas med sandstormar och torka. I en gammal myt kämpar Horus med Set. Set sticker ur Horus öga (solen), och Horus kastrerar Set. Thoth griper in och medlar. Hathor helar dem med sin mjölk och de sluter fred. Horus öga (👁️) var därefter en helande och skyddande symbol och den ses ofta i samband med läkekonst. Under Gamla och Mellersta riket är Set också en uppbyggande gud (hans namn betyder

kraft), som även är farlig för de gudsfientliga krafterna i tillvaron.

Tillsammans med Horus försvarar han guden Re mot ormen Apophis som hotar att uppsluka solen.

Mellersta riket gick under, invaderat av ökenfolket Hyksos. Eftersom de var ett ökenfolk identifierade de sin ökengud med Set. När egypterna under Nya riket skakat av sig ockupationen hade Set fått dåligt rykte. Han var ju ockupationsmaktens och främlingarnas gud. Från och med Nya riket utmålas därför Set mer renodlat som Osiris onde mördare.